

Щодо окремих питань реабілітації у кримінальному провадженні

Наполегливість України стати правовою соціальною державою може бути реалізованою тільки при умові дотримання прав і законних інтересів людини і громадянина. Відповідно до положень статті 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Визнання, дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина – обов'язок держави. В сфері кримінального провадження дане положення має особливе значення, тому як провадження у кримінальних справах пов'язане з обмеженням свободи і недоторканості особи, втручанням в особисте життя громадян, а ступінь захищеності людини характеризує політичний режим країни, рівень розвитку суспільства і ступінь свободи громадянина.

Сьогодні в Україні існує і діє такий механізм, який покликаний гарантувати та забезпечити захист прав та інтересів осіб, що зазнали незаконного і необґрунтованого кримінального переслідування або (та) засудження, а також забезпечити швидке та повне відновлення всіх їхніх прав, яким виступає реабілітація.

В Україні над проблемами реабілітації працювали і працюють такі відомі науковці як О.В. Капліна, В.Т. Нор, М.Є. Шумило.

При провадженні у кримінальних справах, не дивлячись за суттєві законодавчі гарантії, виключати випадки необґрунтованого притягнення осіб до кримінальної відповідальності неможливо. Слідчі і судові помилки можуть бути як результатом зловживання з боку співробітників правоохоронних органів, так і наслідком непрофесіоналізму правозастосовувача.

Відповідно до п.5 ст.5 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «кожний, хто був підданий незаконному арешту або утримувався під вартою, застосованих в порушення даної статті, мають право на компенсацію, яка має позовну давність» [1].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) взагалі не містить поняття «реабілітація». Згідно ж із тлумачним словником, реабілітацію можна розглядати, як поновлення доброго імені, репутації несправедливо заплямованої або безпідставно звинуваченої людини, або ж, як відновлення в правах людини, стосовно якої скасовано судовий вирок [2, с. 492].

М. Є. Шуило вважає, що реабілітація у кримінальному процесі – це діяльність суду щодо встановлення факту незаконності кримінально-процесуального провадження стосовно конкретної особи й визначення розміру завданої їй майнової та моральної шкоди, а також її відшкодування за участю інших посадових осіб, організацій, підприємств і установ та поновлення в раніше обмежених правах у встановленому процесуальному порядку з метою повернення її до соціального і правового статусу, який вона мала до вчинення щодо неї незаконних дій чи рішень [3, с. 294–295]. Деякі науковці розуміють реабілітацію як комплексний процес відновлювання прав і свобод людини, яка була піддана незаконному чи безпідставному кримінальному переслідуванню та засудженню, а також права на відшкодування завданої їй шкоди [4, с. 15].

Досліджуючи дане питання слід виділити суттєві ознаки реабілітації. По-перше, це визнання факту незаконного або необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності. Констатація даного факту повинна знайти своє відображення у відповідному процесуальному рішенні, яке набрало законної сили. По-друге, вжиття передбачених законом заходів щодо поновлення невинного в правах і свободах. По-третє, вирішення питання про необхідність відшкодування спричиненого незаконним і необґрунтованим переслідуванням шкоди і гарантії реалізації права реабілітованого на відшкодування даної шкоди. Лише після постановлення виправдувального вироку суд в його резолютивній частині окремим пунктом має визнати за виправданою особою право на реабілітацію. Саме таке рішення суду буде підставою для початку процедури реабілітації та

поновлення порушених прав засудженої особи, а відповідно і відшкодування завданих збитків.

Нажаль чинний КПК України не містить відповідних норм, які б докладно визначали підстави виникнення права на реабілітацію, визнання права на реабілітацію, відшкодування майнової та моральної шкоди, а лише стаття 130 закріплює, що «шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом». При цьому не вказано, кому саме відшкодовується шкода, та не наведено механізму правової реалізації зазначеної норми.

Відповідно до положень ст. 57 Конституції України «Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки». Тому доцільно також в кримінальному провадженні роз'яснювати право підозрюваному, обвинуваченому в разі скасування судового рішення, як незаконного (необґрунтованого) право на реабілітацію, закріпивши це положення в ст. 42 КПК України.

За своєю юридичною сутністю досліджуваний інститут відноситься до засобів правового захисту, тому подальший розвиток інституту відшкодування моральної і майнової шкоди, завданої громадянину у сфері кримінально процесуальної відносин слід здійснювати в рамках кримінально-процесуального права.

1. Права человека и судопроизводство // Сборник международных документов. варшава, 1996. С.237.
2. Загнітко А. П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк : БАО, 2008. – 704 с.
3. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України : монографія / М. Є. Шумило. – Х. : Арсіс, 2001. – 320 с.
4. Бетров С. А. Институт реабилитации в уголовном процессе России : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Сослан Аркадьевич Бетров. – СПб., 2006. – 23 с.

